

Mee in het graf

‘Na *4 Elements* was ik op. Ik had geen ideeën – nul, niks – en dacht: meer heb ik niet te zeggen.’ Maar de inspiratie was sterker dan de twijfel bij **Jiska Rickels**.

DOOR MINOU OP DEN VELDE • FOTO ROEL SIEBRAND

Jiska Rickels:
‘Jarenlang heb ik me geconformeerd aan het idee dat het allemaal zonder interviews moest, heel visueel, blablabla, maar daardoor ook heel streng en stijf’

‘Ik ben super gericht op alles wat visueel is, maar als ik zou moeten kiezen tussen blind of doof zijn – allebei afschuwelijk natuurlijk – dan zou ik kiezen voor blindheid. Zonder geluid ben je volgens mij afgesloten van het leven.’ Het lijkt een wonderlijke uitspraak voor iemand die haar leven wijdt aan film, maar documentairemaker Jiska Rickels (32) verklaarde al in haar afstudeerfilm *Untertage* (2003) onomwonden de liefde aan geluid. In 25 minuten daalde de kijker af in een zwartgeblakerde Duitse mijn, door de mijnwerkers zelf tot ‘de hel’ gedoopt. De strak gestileerde beelden werden voortgedreven door een mysterieuze, ritmische soundtrack van ‘gevonden geluiden’, deels gecomponeerd door Rickels’ vader, musicus Horst Rickels. Hij was het die zijn dochter op haar veertiende liet meespelen in zijn experimentele muziektheaterstukken. Jiska Rickels: ‘Door hem ontdekte ik: hé, onverwachte klanken en abstracte herrie kunnen óók muziek zijn! Met dat gegeven speelde ik ook in *Untertage* en *4 Elements*.’ Ook voor haar laatste lange documentaire, *Babaji, An Indian Love Story* werkten vader en dochter samen aan de muziek. De film portretteert de 107-jarige Indiase sjamaan Babaji, die rouwt om zijn overleden vrouw door dagelijks in een zelfgemaakt graf te gaan liggen. Daar staart hij urenlang omhoog naar de hemel, waar boomtoppen ruisen en drommen buurtbewoners nieuwsgierig over de rand kijken. Het was geen eenvoudige film om te maken, aldus Rickels. ‘Voortdurend vroeg ik me af: hoe kan ik zijn belevingswereld verbeelden en uitdrukken wat hij waarneemt? Ik ben eerst zelf in dat gat gaan liggen en gaan luisteren en kijken. Om het kloppen van zijn hart en het verstrijken van de tijd te verbeelden kozen we voor subtiel trommelgeluid. We hebben ook andere muziek van mijn vader uitgeprobeerd maar het werd snel teveel. Ook in onze beeldtaal moesten we voorzichtig zijn. Babaji is sjamaan en leeft in de geestelijke wereld, en dat is heel moeilijk om in beelden om te zetten, het kan snel kitscherig

worden. Hij vertelde bijvoorbeeld in de film dat hij een geest herkent doordat de voeten verkeerd om staan. Dus met Martijn, mijn cameraman, had ik bedacht om dat visueel te maken door iemand in de schemering te laten lopen en uiteindelijk die voeten te laten zien. Maar het probleem was meteen: hoe laten we die persoon dan lopen, zodat het lijkt alsof zijn voeten verkeerd staan – achterstevoren? Uiteindelijk werd die scène veel te plat. De *suspense*, de suggestie bleek veel spannender dan het werkelijk te laten zien. Het is altijd zoeken naar: wanneer ben ik echt dichtbij mijn hoofdpersoon en op welk moment wordt het alleen maar een soort gefreak en kunstzinnig gedoe van mij als maker?’

Blokkades

Voor *Babaji, An Indian Love Story* heeft Jiska voor het eerst interviews gedaan, een stijlbreuk ten opzichte van haar eerdere werk. ‘Bij *Untertage* wilde ik het verhaal zonder interviews vertellen, al vroegen mijn filmacademiedocenten zich af of dat wel zou werken. Het leven van die mijnwerkers moest voelbaar worden, zodat je als kijker zelf die reis kon meemaken, zonder dat je via allerlei uitleg zou reflecteren en terugblikken van: wij gaan iedere dag naar beneden en dan... Mijn plan was om vooral te luisteren, stil te zijn en te observeren.’

Haar indringende, hermetisch gestileerde manier van filmen leverde Rickels een handvol filmprijzen en opvallend veel media-aandacht op – een beetje teveel van het goede voor de debutant. ‘De filmacademie is best beschermend, en als je zo bejubeld wordt is het gat daarna alleen maar groter. Tijdens het Utrechts Filmfestival had ik voortdurend interviews. Doodeng vond ik dat, toen nog. Ik zei steeds tegen mezelf, Jiska je moet dankbaar zijn want dit is je grote kans, maar het vrat ook energie. Ik werd steeds banger dat ik niet aan alle verwachtingen zou kunnen voldoen.’ Rickels begon vervolgens aan de lange documentaire *4 Elements*, die haar vier jaar lang in beslag zou nemen. Het resultaat was een poë-

tisch verslag van het rauwe leven van Russische astronauten, Siberische brandweermannen, de Duitse mijnwerkers en krabvisser op de woeste Beringzee. ‘Na *4 Elements* was ik op. De fysieke omstandigheden tijdens het draaien waren enorm zwaar, vooral de zeeziekte op de Beringzee. Daarna heb ik driekwart jaar niets gemaakt. Ik had geen ideeën – nul, niks – en dacht: meer heb ik niet te zeggen. Misschien is dit wel de enige film die ik maak. De afgelopen jaren heb ik moeten leren om afstand te nemen en ermee om te kunnen gaan als ik even niet verder kan in mijn werk. Ik ben al een tijdje bezig aan een nieuw script en heb soms enorme blokkades gehad. Maar dan wilde ik doorgaan en liep net zo lang door de huiskamer te ijsberen tot ik hoofdpijn kreeg. Terwijl ik ook zou kunnen zeggen: ik ga nu even naar buiten want het komt wel goed. Dat lukt steeds meer.’

Twijfels

‘Het draaien blijft volgens mij altijd moeilijk omdat je zoveel twijfels tegenkomt: is het goed, wat moeten we draaien, wat laten we liggen? Ondertussen vraag ik me voortdurend af of ik wel films kan maken. Inmiddels heb ik wel een bepaalde techniek ontwikkeld en een goede samenwerking met mijn team zodat ik me op mijn gemak voel tijdens het proces. Maar innerlijk heb ik constant twijfels, bij *Babaji* ook: hopelijk wordt het niet alleen maar een exotisch filmpje waarbij je geen gevoel voor die man krijgt. En ik

interviewde voor het eerst, en dat vond ik spannend. Jarenlang had ik me geconformeerd aan het idee dat het allemaal zonder interviews moest, heel visueel, blablabla, maar daardoor ook heel streng en stijf. Nu voelde ik me vrij genoeg om wél te interviewen, al was dat ook lastig omdat we op film draaiden. Voortdurend zat ik in de stress: o, we zitten al op acht minuten en dadelijk hebben we een rolwissel!’

De inspiratie is weer aan het terugkomen, merkt Rickels. Als dochter van twee Duitse ouders woont ze sinds januari in de Berlijnse wijk Kreuzberg, waar ze een documentaire voorbereidt die haar liefde voor geluid ten volle zal vieren. ‘Jaren geleden las ik het boek *Die Welt ist Klang* van Joachim-Ernst Berendt, een Duitse musicoloog en etnoloog. Het gaat over de rol van geluid in allerlei culturen en hoe geluid mensen vormt. Een te gek maar ook moeilijk abstract onderwerp, want het hoofdpersoon is geluid, en hoe maak je dat filmisch?’

Rituelen

‘Ik ben aan het onderzoeken in hoeverre de muziek die in een bepaald gebied ontstaat te maken heeft met de vorm van het landschap. De boven- toonzang in Mongolië lijkt bijvoorbeeld de diepe dalen en de toppen van de bergen daar te weerspiegelen. Een ander aspect is de helende werking van muziek. In een klein kustplaatsje in Marokko was ik aanwezig bij rituelen waarbij de hele nacht dezelfde ritmes worden herhaald om ziektes en depressies te bestrijden. Sommige vrouwen zag ik in trance op handen en voeten lopen, en ze brandden zichzelf met kaarsen zonder iets te voelen – heel indrukwekkend. Ik heb een enorme fascinatie voor verschillende culturen en voor rituelen die wij in Nederland steeds minder hebben. Alles wordt als het ware gladgestreken en contrasten tussen volkeren worden minder scherp. Dat vind ik jammer, want ik denk dat we in de eigenheid van culturen juist iets kunnen vinden dat ons verbindt. Bij *4 Elements* was dat al mijn grote, bijna existentiële vraag: wie zijn we, waar komen we vandaan, is dit alles, bestaat er een god? Zelf ben ik absoluut niet religieus opgevoed maar ik vraag me nog steeds af: waar komt alles vandaan?’

Holland Doc: Babaji, An Indian Love Story

► DONDERDAG, NEDERLAND 2, 22.50-23.45 UUR

Babaji

